

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE YAŞAYAN TÜRKLER İÇİN DİN GÖREVLİSİ VE DİN DERSİ ÖĞRETMENLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ ¹

Doç. Dr. Mehmet Zeki AYDIN²

Bu tebliğde önce, Batı Avrupa ülkelerindeki İslam din dersi ile ilgili gelişmeler açıklanacak, bu ülkelere yönelik İslam din dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesinin gereği üzerinde durulacak, sonra da bu öğretmenlerin Türkiye’de ve söz konusu ülkelerde yetiştirilmesine yönelik teklifler açıklanacaktır.

PROBLEM

Batı Avrupa’ya önceden işçi olarak giden gurbetçilerimize artık Batı Avrupa Türkleri denilmektedir. Önceleri bekar olarak giden işçilerimizin helal gıda ve namaz vb. pratik ibadet ihtiyacını gidermek temeline dayanan yapılanmalar, aile göçleri ile birlikte başta çocukların eğitimi olmak üzere ciddi kurumlar oluşturma gereğini ortaya koymuştur. İlk önceleri acil ihtiyaçlar, Türkiye’den öğretmen, din görevlisi gibi personel gönderilmesi ve bu insanların kendilerinin kurdukları dernekler tarafından açılan mescitler, kurslar, kültür merkezleri vb. yoluyla karşılanmaya çalışılmıştır.

Ancak, bugün gelinen noktada, Batı Avrupa ülkeleri dediğimiz Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İsviçre ve Norveç’te bulunan yaklaşık 3 milyon civarındaki Türklerin buldukları ülkelere dönüş yapmak istemedikleri bilinen bir gerçektir. O halde, artık söz konusu ülkelere geçici işçi ve gurbetçi gözüyle bakmaktan vazgeçerek onları, Batı Avrupa Türkleri olarak adlandırmak ve sorunlara bu açıdan bakmak gerekmektedir. Ayrıca Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan bu Türkler, diğer Müslümanlarla birlikte Avrupa ülkelerinde Müslüman azınlık durumuna gelmişlerdir.

Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslümanların sosyal, kültürel, dinî ve eğitim yönünden birçok sorunu bulunmaktadır. Bunlardan birisi de çocukların içinde yaşadığı ortama uyumlu biçimde Müslüman kişiliğini ortaya koyabilmesidir. Müslüman çocuklarının bu kimliği kazanmaları, birçok etkene bağlı olmakla birlikte, sağlıklı bir İslam din eğitimi almalarını gerekli kılmaktadır. Bilindiği gibi, Batı Avrupa ülkelerinde çocukların İslam dini eğitimi alabilecekleri aile, cami ve okul olmak üzere üç önemli kurum bulunmaktadır.

¹ Bu tebliğ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 03-07 Mayıs 2000 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen Uluslararası Avrupa Birliği Şurasında sunulmuştur.

² Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi.

Üç önemli eğitim kurumundan ailede, sağlıklı İslam din eğitimi almaları imkanı gittikçe daralmaktadır. Çünkü şu anda söz konusu ülkelerdeki çocuklar üçüncü nesli oluşturmaktadır. Bu çocukların babaları, kendileri çoğunlukla ya hiç din eğitimi almamış ya da çok az din eğitimi almışlardır. Bugün için birinci nesil olan dedeler kendi bildikleri dini torunlarına aktarmaya çalışmaktadır. Dördüncü nesil din eğitimi açısından aileden alacak fazla bir şey bulamayacaktır. Kısaca Batı Avrupa ülkelerinde aile kurumu yeni nesle sağlıklı din eğitimi verecek durumda değildir.

Camiler şimdiye kadar şöyle veya böyle, hem yetişkinlere hem de çocuklara yönelik din eğitimi vermiştir ve vermeye devam edecektir. Ancak bu konuda da birçok sorunlar olduğu bilinmektedir.³ Okullarda verilen İslam din eğitimi ile ilgili dersler, ise ülkelere göre farklılıklar arz etmesine rağmen yapılanma biçimi bakımından birbirine benzemektedir. Konuyla ilgili yapılabilecekleri açıklamadan önce, söz konusu ülkelerdeki İslam dini eğitimi ile ilgili mevcut durumun ortaya konulmasında yarar vardır.

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE İSLAM DİN DERSLERİ

Batı Avrupa ülkelerindeki ilk ve orta dereceli okullarda din öğretimi konusunda, ülkelere göre değişik uygulamalar olsa bile birçok noktada ortak özellikler taşımaktadırlar. Genel olarak, Batı Avrupa ülkelerinde istemeyene din dersi okutulmamakta, ancak dini öğrenmek isteyenlere de imkan verilmektedir. Bunu biraz açarsak, Fransa hariç, Batı Avrupa ülkelerindeki resmi okullarda din dersi okutulduğunu görürüz. Ayrıca Batı Avrupa ülkelerinin hepsinde Kilise vb. dini cemaat, topluluk ve kurumlar özel okul açabilmektedir. Bu özel okulların hemen hepsi, devletten masraflarının tamamını veya büyük kısmını almaktadır. Devlet bütçesinden hiç bir dine yardım etmemeyi ilke olarak benimseyen Fransa'da bile, Kilise okulları devlet yardımı almaktadır. Doğal olarak Kilise vb. kurumlar tarafından açılan okullarda din dersi zorunlu olarak okutulmakla kalmayıp öğretim de, dini bir hava ve anlayışla yapılmaktadır.

Batı Avrupa ülkelerindeki din dersi uygulamalarını şöyle özetleyebiliriz: İngiltere, Almanya, Avusturya, Belçika, Hollanda, Danimarka, İsviçre, resmi ve özel tüm ilk ve orta dereceli okullarında din derslerine yer veren ülkelerdir. Bunlardan Almanya, Belçika, Hollanda ve Avusturya'da öğrenciler, din ya da ahlak dersinden birisini zorunlu olarak seçmektedir. Sadece, Fransa'da resmi okullarda din dersi yer almamaktadır. Ancak tüm bu ülkelerde özel okullarda din dersi zorunlu olarak okutulmaktadır.

Belçika:

³ Konuyla ilgili bak; Cemal Tosun, **Din ve Kimlik**, Ankara, TDV yay.,1993.

Avrupa ülkeleri arasında Belçika'nın İslam din dersleri açısından özel bir konumu vardır. Her iki ülkede İslam tanınan dinler arasında olduğu için İslam din dersi diğer dinlere tanınan tüm haklar gibi okullarda da okutulan zorunlu dersler arasında yer almıştır. İslam din dersleri ülkedeki resmi dil olan Flemenca ve Fransızca dillerinde verilir.⁴

Belçika Anayasası'nın 17. maddesi 1. bendinde ifadesini bulan ve kurulan okul sistemi sayesinde herkes istediği inanç ve düşüncedeki bir öğretim kurumunda öğrenim yapma imkanına sahip olmaktadır. Din dersleri ile ilgili düzenleme 29 Mayıs 1959 tarihli "Eğitim Sözleşmesi" ile ilgili yasanın 8-12 maddelerinde yer almıştır.⁵ Ülkede, resmi ve özel tüm ilk ve orta dereceli okullarda öğrenci, (Katolik, Protestan, Yahudi, İslam, Anglikan, Ortodoks) din derslerinden birisini ya da Ahlak (Hiçbir dine bağlı olmayan laik ahlak) dersini okumak zorundadır. İlkokul birinci sınıftan lise sona kadar haftada 2 saat olan din dersinin programlarını (Katolik Kilisesi gibi) ilgili dinin temsilcileri hazırlar.

Belçika 'da 350 bin civarında Müslüman yaşamakta⁶; bu da nüfusun yaklaşık % 3,5'ü oluşturmaktadır. 19 Temmuz 1974 tarihinde İslam dini resmen tanınmış ve 1999 yılında yapılan seçimlerle Müslümanları resmen temsil etmek üzere, Belçika Müslümanları Yürütme Kurulu üyeleri de belirlenmiştir.

İslam din dersi ise 1975-76 öğretim yılından itibaren okullarda tecrübe mahiyetinde yer almaya başlamıştır. 20 Şubat 1978 tarihinden itibaren de yasal olarak okutulmaktadır. Ancak bu yıla (2000 yılı) gelinceye kadar Müslümanları temsil edecek Kilise benzeri resmi bir kurum olmadığı için İslam din dersi teftiş kurumu oluşturulamamış ve bunun sonucu öğretim programı ve ders kitabı üretilmemiştir. Aynı şekilde 600'ün üzerinde, çoğunluğunu Faslı, Tunuslu ve Türklerin oluşturduğu İslam din dersi öğretmenlerinin çalışmaları da belli ölçütlere göre olmamıştır. Bugünkü öğretmenlerin çok azı yüksek din öğrenimi görmüşlerdir. Yine bu öğretmenlerin bir kısmı lise mezunu olup, çoğunluğu öğretmenlik formasyon dersleri de okumamışlardır.⁷

⁴ Belçika'da din eğitimi ile ilgili bilgi için bak; Mehmet Zeki Aydın, "Belçika'da İlk ve Orta Öğretimde Din ve Ahlak Öğretimi", **CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, Sayı:3, 1999, s.101-147.

⁵ Bu yasanın 8. Maddesi şöyledir: "Resmi kurumlara ait ilk ve orta öğretimdeki haftalık ders programlarında, en az iki ders saati din ve ahlak dersine yer verilmek zorundadır. Din öğretimi "Katolik, Protestan, Yahudi, İslam ya da Ortodoks" dinlerinden birisi ve bu dinlerin ahlakından olmak zorundadır. Ahlak öğretimi ise dini olmayan (bir ahlak) olmak zorundadır. Aile reisi, vasi ya da çocuğu korumakla görevli kişi, (öğrencinin) okula ilk kaydı sırasında din ya da ahlak dersinden hangisini seçtiğini resmen imza ile bildirmek zorundadır. Şayet din dersi seçilmişse bunda hangi dinin seçildiği belirtilir. 18 yaşına gelen öğrenciler seçimlerini kendileri yapar."

⁶ Monique Renaerts, "L'islam Institutionnel et les Normes Lies a l'Expression du Culte", **Guide de la Personne Etrangère Suppl. 7**, Chapitre 10 Religion, Bruxelles, 1997, s.64.

⁷ Belçika'da İslam Din dersleri ile ilgili olarak bak; Mehmet Zeki Aydın, "Belçika'da İlk ve Orta Öğretimde Din ve Ahlak Öğretimi", **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, Sayı:3, 1999, s.101-147; Semsettin Ugurlu, **L'enseignement Religieux et les Problèmes des Enseignants de Religion Islamique En Belgique**, Université de Mons-Hainaut, Faculté des Sciences Psycho-Pedagogique' de hazırlanan mezuniyet sonrası öğretim için

1993-94 öğretim yılı istatistiklerine göre Fransız Toplumunda İslam din derslerini okuyan öğrencilerin sayısı ilköğretimde 16.579 (% 5.4) ve ortaöğretimde 14.032 (% 4.2) olmuştur.⁸

Belçika’da öğrencilerin yarısından fazlası Katolik okullarında öğrenim görmektedir. Ülkede bir kaç tane Protestan, Yahudi ve bir tane İslam okulu da bulunmaktadır.⁹ Devlet bu özel okulların eğitim masraflarını karşılamaktadır. Böylece devlet din öğretimi bakımından tüm öğrencilere özgür seçme imkanı oluşturmaktadır.

Avusturya:

Avusturya yaklaşık 150 bin civarında Müslüman bulunan bir ülkedir. Avrupa’da İslam dinini resmen tanıyan ilk ülkedir. Ülkede İslam dini ilk olarak 1912 yılında resmen tanınmış bir ara Alman işgali zamanında kanun iptal edilmiş tekrar 1979 yılında tekrar uygulamaya konulmuştur. Ülkede Müslümanları temsil etme yetkisi “Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı’na aittir. Bu teşkilat, camilere din görevlisi tayin etme, okullardaki İslam din derslerini ve öğretmenlerini yönetme, ülkedeki Müslümanları yurtiçi ve dışında temsil etme ve radyo televizyon programlarını düzenleme yetkisini elinde bulundurmaktadır.

Avusturya’da ise İslam din dersi ilk ve orta dereceli okullarda haftalık ders programı içinde verilmektedir. İslam din dersi, 10 öğrenciden fazla olan yerlerde haftada 2 saat, 10’dan az olan yerlerde haftada bir saat olarak okutulmaktadır. İslam din dersinin programını yukarıda adı geçen “Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı” yapmaktadır. İslam din dersi öğretmeni yetiştiren bir kurum olmadığı için öğretmenler, daha önce başka bir İslam ülkesinde okumuş kişiler arasından seçilmekte ve atanmaktadır. Yine bir ara Türkiye’den gönderilen öğretmenler de İslam din dersini okutmuşlardır.¹⁰

Fransa:

hazırlanmış basılmamış tez, Mons, 1996; A. Bastenier et F. Dassetto, **Enseignants et Enseignement de l’Islam au Sein de l’Ecole Officielle en Belgique**, Editeur CIACO, Louvain-La Neuve, 1978; Ahmet Çakmakoglu, **Belçika’da Yaygın ve Örgün Din Eğitimi Hakkında Kısa Bilgi ve Buradaki Türklerin Din Eğitiminin Mevcut Durumu**, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi basılmamış bitirme tezi, İzmir, 1987; Mustafa Tavukçuoğlu, “Belçika’da Eğitim ve Din”, **Diyanet İlmî Dergi**, c.33, sayı:1, Ankara, 1997, s.83-106; Mustafa Tavukçuoğlu, “Belçika’da İslam Din Eğitimine Genel Bir Bakış”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3, İstanbul, 1996, s.207-224.

⁸ Ministère de l’Education de la Recherche et de la Formation, **Annuaire Statistique 1993-1994**, Bruxelles, 1995, s.200-217.

⁹ Aydın, agm., s.

¹⁰ Avusturya’da İslam din dersleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bak; Mustafa Tavukçuoğlu, “Avusturya Okullarında İslam Din Dersleri”, **S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı:8, Konya, 1998, s.69-85; Mustafa Tavukçuoğlu, “Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı Din Dersi Öğretmenleri ve Din Görevlileri”, **Diyanet İlmî Dergi**, cilt:30, sayı:1, Ankara, 1994, s.65-86.

Fransa halkının çoğunluğu Katoliklerden oluşmaktadır. Fransa'da resmi ilk ve orta dereceli okullarda din dersi bulunmamaktadır. Ancak, Alsace-Mosolle bölgesi bunun dışındadır. Bu bölgede resmi devlet okullarında din dersi okutulmakta ve bir devlet üniversitesi olan Strasbourg II Üniversitesinde birisi Protestan diğeri Katolik olmak üzere iki ilahiyat fakültesi bulunmaktadır.¹¹

Fransa'da Kilise vb. dinî kurumlar özel okul açabilirler. Devlet okullarına göre daha bağımsız hareket etme imkanına sahip ve Devlettten bir miktar yardım da alan özel eğitim kurumları vardır. Ülke örgün eğitiminin önemli bir bölümünü teşkil eden özel okulların çoğunluğu Katolik Kilisesine bağlıdır ve bu okullarda din dersleri zorunlu dersler arasındadır.¹² 1997 yılı itibariyle Katolik Okullarının öğrenci sayıları ilköğretimde Fransa'daki tüm ilköğretim öğrencilerinin % 15'ini ve ortaöğretimde Fransa'daki tüm ortaöğretim öğrencilerinin % 19'unu oluşturmaktadır.¹³

Fransa'da Müslümanların ilk ve orta dereceli özel okulları bulunmamaktadır. Ancak bir dernek tarafından kurulan enstitüde ise lise mezunlarına kurslar düzenlenmektedir. Tüm Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bu ülkede de binlerce cami, mescit ve kurslarda din eğitimi vermektedirler. Fransa'da yaklaşık 4 milyon Müslüman bulunmaktadır.¹⁴

İngiltere:

İngiltere halkının çoğunluğu, Hıristiyan Anglikan mezhebine mensuptur. Din dersleri resmi ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Okullarda güne toplu dua ile başlama yasa emridir.¹⁵ Ancak, öğrenci velileri, isterlerse çocuklarını, hem din dersine hem de toplu duaya katılmadan alıkoymabilirler. Din öğretimi programları hazırlama, yerel yönetimlerin sorumluluğundadır.¹⁶

Ayrıca dini grup ve cemaatler özel okul açabilmektedirler. Dini grupların açtıkları okullarda doğal olarak dini ağırlıklı bir öğretim verilmektedir. Özel okulların büyük bölümü

¹¹ Fazlı Arabacı, "Avrupa (Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika)'da Din Öğretimi", **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi**, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999, s.81.

¹² Jacob Xavier, "Fransa'da Din Öğretiminin Yöntemleri", **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, s. 118,130.

¹³ Ahmet Kavas, "Örgün Din Öğretiminde Fransa Örneği (Katolik Okullar)", **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, s.206.

¹⁴ Faruk Bilici, "Ülkede İslamiyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** Fransa maddesi, İst., 1996, c.13, s.189.

¹⁵ S.Hayri Bolay ve Mümtazer Türköne, **Din Eğitimi Raporu**, Ank., 1995, s.50; John Shepherd, "İngiliz Eğitiminin Kişilik Gelişimine Katkısı", **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, s.88.

¹⁶ John Rudge, "İngiliz Din Eğitiminde Kişilik Gelişimi ve Dini Topluluklar", **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, s.96.

Kiliseye bağlıdır.¹⁷ Yusuf İslam vb. Müslümanların açtıkları özel okullar hem Devletten yardım almakta hem de İslam din dersi vermektedirler.

Danimarka:

Öğrencilerin yaklaşık % 90'ı ücretsiz olan belediyeye bağlı okullara, % 10'u da özel okullara devam etmektedirler. Özel okullarda veliler öğretim ücretinin % 15'ini ödemektedirler.¹⁸

Din dersi, Danimarka ilköğretim okullarının birinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadar "Hıristiyanlık" ve 10. sınıfta ve lisede "Din Bilgisi" adları ile zorunlu dersler arasında yer almaktadır.¹⁹ Bu derslerin programları Eğitim Bakanlığınca yapılmaktadır.

Ayrıca yükseköğretim düzeyinde din öğretimi, İlahiyat Fakültelerinde yapılmaktadır.²⁰ Danimarka'da Evangelik-Luteryen dini, resmi din olup devlet tarafından desteklenmektedir. Ancak. Din dersleri mezhepler üstü verilmektedir.²¹

Hollanda:

Yaklaşık 285 bini Türk ve 200 bini Faslı olmak üzere 550 bin Müslümanın yaşadığı²² Hollanda'da 1997 yılı rakamlarına göre 130 bin civarında öğrenci temel eğitimde bulunmaktadır.²³ Türk Dili ve Kültürü Dersleri Türkiye'den gönderilen öğretmenler tarafından verilmektedir.²⁴

Hollanda Anayasasının 6 ve 23. maddeleri din ve eğitim özgürlüğünü düzenler.²⁵ 1985 yılında çıkan Temel Eğitim Kanununun 30. maddesi, öğrencilere okulda din eğitimi alma imkanını vermektedir. 31. madde ise, din eğitiminin, belirli mahalli Kilise cemaatı, Kiliseler, din dersi vermeyi amaçlayan diğer tüzel kişiler tarafından gösterilen öğretmenler tarafından verileceğini söylemektedir.²⁶ Temel eğitim programlarının % 80'ini Devlet belirler. Geriye kalan 7 saat, serbest saatler olarak adlandırılır ve bu saatleri okullar kendileri doldurur. Din

¹⁷ Bernard d'Hellencourt, "Les Vicissitudes d'une 'Secularisations Chretienne' au Royaume Uni", Jean Bauberot, **Religions et Laicite dans l'Europe des Douze**, Paris, ed.. Syros,1994, s.125.

¹⁸ M.E.B. Yükseköğretim, Yurtdışı Eğitimi ve Dışilişkiler Genel Müdürlüğü, **Danimarka Eğitim Sistemi**, Ank., 1991, s.55.

¹⁹ A.g.e., s.79-80, 103.

²⁰ A.g.e., s.221.

²¹ S. Hayri Bolay ve Mümtazer Türköne, **age.**, s.51.

²² Abdullah Sevinç, "Ülkede İslamiyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** Hollanda maddesi, İst., 1998, c:18, s.227.

²³ İslami Okullar Ülkesel Platformu (İSBO), **Hollanda'da İslami Temel Okulları Rehberi**, Nieuwegein, 1998, s.8.

²⁴ Fahri Kayadibi, "Fransa, İsviçre ve Benellux Ülkelerinde Vatandaşlarımızın Din Eğitimi ve Öğretimi", **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi**, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999, s.464.

²⁵ Hollanda'da İslami Temel Eğitim Okulları Rehberi, s.10.

²⁶ M. Besim İsmailendioğlu, **Hollanda'da Din Eğitimi**, İstanbul, M.Ü. S.B.E. yayınlanmamış doktora tezi, 1996, s.42-43.

dersleri bu serbest saatlerde verilir. Okullarda İslam din dersleri 1989 yılında başlamıştır.²⁷ Hollanda'da Türk çocuklarının dini eğitimi için Türkiye'den gönderilmiş öğretmen bulunmamaktadır. Ancak Hollanda Devleti tarafından görevlendirilmiş ve maaşları ödenen İslam din dersi öğretmenleri vardır.

Diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Hollanda'da dini cemaatlerin özel okul açma imkanları vardır. Resmi ve özel eğitim kurumları aynı şartlarda Devlet tarafından maddi olarak desteklenir. Bu çerçevede, ilk olarak 1971 yılında Amsterdam'da Büşra (İslam) Okulu açılmıştır. İslam okulları, başta büyük şehirler olmak üzere, yabancıların yoğun olduğu bölgelerde yaygınlaşmaktadır. Bu okullardaki öğretmenlerin çoğunluğu Faslı ve Surinamlıdır. Ülkede halen 29 İslam Okulu bulunmakta burada 15 öğretmen İslam din dersi vermektedir. Öğretmenlerin maaşları Belediye tarafından ödenmektedir.²⁸

Hollanda'da Rotterdam İslam Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesi 1997 yılı Eylül ayında açılmış olup öğretime devam etmektedir.

Almanya:

Batı Avrupa Türklerinin yaklaşık % 70'i Almanya'da bulunmaktadır. 2 milyondan fazla Türk'ün yaşadığı Almanya'da yaklaşık 520 milyon Türk çocuğu okula devam etmektedir.²⁹ Alman halkı, Protestan (30 milyon) ve Katolik (28.2 milyon) mezheplerine bağlıdır.³⁰

Eyaletlere göre değişik uygulamalar olsa bile genel olarak Almanya'da resmi ilk ve orta dereceli okullarda Protestan ve Katolik din dersi zorunlu dersler arasında yer alıp Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası güvencesi altındadır. Din dersinin sorumluluğu dini cemaatlere ait olduğundan ders programları ve öğretmen atamalarında cemaatlerin (Kiliselerin) onayları alınır.³¹ Bu konuda önemli olan, belli bir dine mensup öğrencilerin sayısı ve velilerin isteğidir. Ancak Anayasada aynı zamanda diğer dinlere de eşit muamele yapılacağı yazılıdır. Buna rağmen İslam din dersi okullarda yer alamamıştır.

Almanya'da İslam din derslerinin uzun süre okullarda yer almamasının temel sebebi, dersin resmi muhatabının belli olmamasıdır. Alman yasalarına göre bir din dersinin programını ancak o dinin temsilcisi bir kurum yapabilir. Protestan ve Katolik din dersinin muhatabı kurumlaşmış olan Kiliseleridir. Ancak İslam din dersi için durum farklıdır. İslam dininde Kilise benzeri bir kurum yoktur. Almanya'da Türkler özellikle cami dernekleri olmak üzere birçok

²⁷ İsmailfendioğlu, age., s.47-49.

²⁸ İsmailfendioğlu, age., s54.

²⁹ Gudrun Sräga, "Almanya'da İslam Din Dersleri Konusundaki Tartışmalar", Türkiye ve Almanya'da İslam Din dersi Tartışmaları, Ankara, Konrade Adenauer Vakfı ve C.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayını, 2000, s.41.

³⁰ Jean-Martin Ouedraogo, "Eglises et Etat en Allemagne: La Difficile Laicisation d'une Societe Secularisee", **Religions et Laicite dans l'Europe Des Douze**, s.15.

³¹ Geniş .ilgi için bak; İrfan Başkurt, **Federal Almanya'da Din Eğitimi**, İFAV Yay., 1st. 1995.

dernek kurmuşlar ve bazıları birleşerek federasyonlar oluşturmuşlardır. Bunların her biri, devlete karşı İslam dinini kendilerinin temsilci olarak kabul edilmeleri ve İslam din derslerinin program ve öğretmenleri ile ilgili söz sahibi olmak istemişlerdir. Ancak hiç biri Müslümanların çoğunluğunu temsil edemediklerinden böyle bir yetkiyi alamamışlardı.³² 2000 yılının Şubat ayında Berlin Federal İdare Mahkemesi İslam Federasyonunun dini bir cemaat olarak İslam dinin temsilcisi olma hakkını onaylamıştır. Bunun sonucu olarak söz konusu federasyon İslam din dersleri konusunda yetkili duruma gelmiştir. Ancak hem Almanya’da hem de Türkiye’de çok tartışılan bu konuda uygulamanın nasıl olacağı henüz netlik kazanmamıştır. Berlin Okul Senatörü, Eyaletin “okul mevzuatını” değiştirmeyi düşündüğü de söylenmektedir.³³

Bugüne kadar İslam din dersinin okullarda yer almamasına rağmen şu anda Alman okullarında eyaletlere göre anadil eğitimi çerçevesinde, İslam dini öğretilmeye çalışılmaktadır. Türkçe ve Türk Kültürü dersleri içinde İslam dini ile ilgili konular da yer almaktadır. Bu dersler, bazı eyaletlerde normal programın içerisinde bazısında da program dışı öğleden sonra isteğe bağlı olarak okutulmakta ve ders geçmeye etki etmemektedir. Yine bu dersler eyaletlere ve okullara göre hafta 2 ile 5 saat arasında değişmektedir.³⁴

Türk çocuklarının okullarda Türkçe ve Türk Kültürü dersleri içinde İslam din öğretimi ile ilgili iki tür uygulama bulunmaktadır. Bu çerçevede dersin adı, “İslam din dersi” değil, “İslam din bilgisi dersi”dir. Almanya’nın iki eyaleti dışında İslam din bilgisi dersleri normal haftalık ders programı kapsamında verilmemektedir. Normal ders programında İslam din bilgisi dersine yer veren iki eyalet, Kuzey Ren-Vestfalye ve Bavyera eyaletleridir.

Türk öğrencilerin çoğunlukta olduğu Kuzey Ren-Vestfalye Eyaletinde, 1986 yılından bu yana İslam din bilgisi dersleri Türkçe olarak verilmektedir. Ancak 1999 yılında başlatılan bir proje çerçevesinde isteyen öğrenciler, bu dersi haftada 2 saat Almanca olarak okumaktadırlar. Dersin programını Eğitim Bakanlığına bağlı Okul ve Hizmet içi Eğitim Enstitüsü yapmaktadır. Dersler, Almanya’da bulunan, iyi Almanca bilen ve bir yıllık eğitime katılmış Müslüman öğretmenler tarafından verilmektedir. Bu eyalette ilk ve orta dereceli okul öğrencilerinin yaklaşık % 9’u Müslüman’dır. Bu sebeple bu eyalette isteyen öğrencilerin İslam din bilgisi dersini Almanca veya Türkçe okuyabilmelerine imkan hazırlama çalışmaları devam etmektedir.³⁵

³² Aşıkoğlu, **Almanya’da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Ank, TDV yay., 1993, s.29 vd.

³³ Sraega, agm., s.46-47.

³⁴ Metin Tüfekçi, “Milli Eğitim Bakanlığı’nca Federal Almanya’da Okutulan Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinin Türkçe Ve Türk Kültürü Derslerine Entegrasyonu”, **Türkiye Ve Almanya’da İslam Din Dersi Tartışmaları**, Ankara, 2000, s.59-65.

³⁵ Sraega, agm, s.45-46.

İkinci model, yabancı öğrencilerin % 93'ü Türk olan Bavyera Eyaletinde uygulanan modeldir. Buna göre, İslam din dersi Türkiye'den giden öğretmenler tarafından Türkçe olarak verilmektedir.

Almanya'da ilk ve orta dereceli okullarda İslam din dersi tartışmaları son zamanda yoğunlaşmıştır. İslam din dersleri ile ilgili diğer bir tartışma konusu da, bu derslerin Türkçe mi Almanca olarak mı verileceğidir. Bu konuda Türk Hükümeti derslerin Türkçe olmasını ve öğretmenlerinin Türkiye'den gönderilmesini istemektedir.

Anadili derslerinin saatlerinde olduğu gibi, din bilgisi programlarında ya da içeriğinde de birlik ve beraberlik bulunmamakta, eyaletlere göre farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'den görevlendirilen öğretmenlerin uyguladığı Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1986 tarihli "Yurtdışındaki İşçi Çocukları İçin Türkçe - Türk Kültürü ile Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretim Programı" bulunmaktadır. Bu programda Türkçe, Türk Kültürü, Sosyal Bilgiler, Tarih, Coğrafya, T.C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Müzik dersi ile ilgili konular yer almaktadır.³⁶

Yukarıda özetlenen Anadili dersleri çerçevesinde okutulan, Türkçe ve Türk Kültürü dersleri ve İslam din bilgisi derslerini ya da konularını öğreten öğretmenlerin atanmaları ve çalışma şartları da, derslerin durumu gibi eyaletlere göre değişiklik arz etmektedir. Bu dersler, bazı eyaletlerde Türkiye Devleti tarafından gönderilen öğretmenler tarafından okutulurken, bazı eyaletlerde Alman Devletinin atayıp maaşlarını ödediği öğretmenler tarafından okutulmaktadır. Bazı eyaletlerde ise her iki grup öğretmen de görev yapmaktadır.³⁷ 1999 yılında Türkiye Milli Eğitim Bakanlığınca gönderilen toplam 645 Türk öğretmeni görev yapmaktadır.³⁸ Türkiye'den gönderilen öğretmenlerin çoğunluğu sınıf öğretmeni olup branş öğretmenleri azdır.

Hem Türkiye'den gönderilen, hem de orada bulunan Türklerden Alman makamlarınca görevlendirilmiş olup, Türkçe ve Türk Kültürü dersi ve İslam din bilgisi dersi veren öğretmenler birçok konuda eleştirilmiştir. Türkiye'den gönderilen öğretmenlere yöneltilen eleştiriler, öğretmenlerin Almanca bilgilerinin eksik olması ve Alman eğitim sistemini uyum güçlüğü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu sebeple Türk MEB yetkilileri geçen yıl gönderdikleri öğretmenlerde Kamu Personeli Dil Sınavı (KPDS) 'dan en az (C) seviyesinde yabancı dil bilme

³⁶ Coşkun, **Öğretim Teknolojileri Açısından Yurtdışı Öğretmenliği**, Ankara, KAV Yay., 2000, s.129 vd.

³⁷ Görevlendirilen öğretmenlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bak; Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, **Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Ank, TDV yay., 1993; Hasan Coşkun, **Öğretim Teknolojileri Açısından Yurtdışı Öğretmenliği**, Ankara, KAV Yay., 2000.

³⁸ Tüfekçi, agm., s.60.

zorunluluğu getirmişlerdir.³⁹ Türkiye’den giden öğretmenlerin görev yaptıkları ülkeden 5-6 yıl sonra geri çağrılmaları da eleştiri konusu olmaktadır.⁴⁰

Alman makamlarınca görevlendirilmiş olup, Türkçe ve Türk Kültürü dersi ve İslam din bilgisi dersi veren öğretmenler, Almanca bilgileri iyi olup çoğunlukla eğitim sistemine daha kolay uyum sağlamaktadırlar. Ancak bunların İslam dinini öğretmede ne kadar yeterli olduğu tartışma konusu olmuştur. Çünkü bu öğretmenlerin arasında İlahiyat Fakültesi mezunları oldukça azdır.⁴¹

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE ÖZEL OKUL AÇMA İMKANLARI

Batı Avrupa ülkelerinde, eğitim kurumları ağırlıklı olarak devlete aittir. Bunun bir istisnası Belçika olup, ülkede her derecede öğretim kurumlarının yarısından fazlası özel okullardır. Belçika’da Devlet tarafından masrafları karşılanan özel okulların çoğunluğu Katolik okullarıdır. Ülkede bir tane Müslümanların, birkaç tane de Protestan ve Yahudilerin özel okulları vardır.

Tüm Batı Avrupa ülkelerinde devlet okullarının yanında özel okul açma imkanı vardır. Özel okul denilince akla hemen Türkiye’deki paralı özel sektör okulları akla gelmemelidir. Söz konusu ülkelerde, birçoğu Devlet ile Kiliselerin özel anlaşmaları (Konkordota) sonucunda elde edilmiş özel okulların açılmasının esas amacı, dini cemaatlere eğitim kurumu açma imkanı vermektir. Daha önce tüm eğitimi ellerinde tutan Kiliselerin ellerinden eğitim kurumları alınıp devlete verilince, Kiliseler hiç olmazsa özel okul açma izni almışlardır.

Batı Avrupa ülkelerinin hepsinde dini cemaatlerin özel okulları vardır. Bu okulların birçoğu devlet yardımı da almaktadır. Örneğin, Almanya’da anaokullarının % 70’i Kiliselere aittir. Devlet bütçesinden hiçbir dine yardım yapmayacağını kabul eden Fransa’da bile özel Katolik Okulları Devletten yardım almaktadır.

Özel okullar açısından Müslümanların şu anda Belçika, Avusturya, İngiltere ve Hollanda’da deneyimleri vardır. Bu okulların İngiltere’deki Yusuf İslam tarafından açılan okul dışında pek başarılı oldukları söylenmiyor.

Müslümanların söz konusu ülkelerin hepsinde özel okul açma imkanları yasal olarak mümkündür. Ancak, bu ülkelerde Müslümanların orada temelli kalmayacakları düşüncesi başta olmak üzere birçok sebepten şimdiye kadar özel okullar açılmamıştır. Bu ülkelerde Müslümanların özel okul açmamaları, sadece kendilerinden kaynaklanıyor değildir. Bu ülke

³⁹ Tüfekçi, agm., s.60.

⁴⁰ Mehmet Arslan, “Almanya’da Türkçe ve Türk Kültürü Derslerinde Edinilen İzlenimler”, **Türkiye ve Almanya’da İslam Din Dersi Tartışmaları**, s.76.

⁴¹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bak; Aşıkoğlu, age. s.66 vd.

yönetimleri de bu konuya sıcak bakmamışlardır. Ancak, gelinen bu noktada Batı Avrupa ülkeleri Müslüman göçmen işçileri Müslüman azınlık olarak kabul etmeye ve bunun gereğini yapmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda vatandaşlığa girmede gösterilen kolaylıklar, İslam din dersleri, imam vb. din görevlisi ihtiyaçlarının karşılanması gündeme gelmiştir.

Batı Avrupa ülkelerinde her devlet kendi ülkesinin şartlarına göre Müslümanların ihtiyaçları ile ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Bu konuda en ciddi ve başarılı çalışmayı Belçika başlatmıştır. Belçika’da 1999 yılında Müslümanlar arasında seçim yapılarak Müslümanların resmi temsilcileri olarak “Belçika Müslümanları Yürütme Kurulu” oluşturulmuştur. Çeşitli eleştiriler almasına rağmen, Belçika Müslümanları Yürütme Kurulu okullardaki İslam Din Dersleri Programlarını hazırlanması, öğretmen atamaları, din görevlilerinin maaşları, camilerin masrafları vb. konularda yetkili olma konumuna yaklaşmak üzeredir. Ülkede ilk, orta ve yüksek dereceli Müslüman okullarının açılması gündeme gelmektedir.⁴²

Fransa’da Lyon şehrinde belediyenin yardımları ile Paris’ten sonra ikinci minareli büyük bir cami yapılmıştır. Strasbourg’da üniversite bünyesinde bir Müslüman İlahiyat Fakültesi açılması planları yapılmaktadır. İsveç’te Eskiltuna Belediyesi tarafından din görevlisi yetiştirmek üzere İmam-Hatip Okulu açılması çalışmaları yapılmaktadır.

Hollanda’da şu anda devam eden ilk ve orta dereceli İslam okullarının yanında bir de Rotterdam İslam Üniversitesi öğretime devam etmektedir. Bu okullar şu anda tam kapasite ile başarılı değillerse de çalışmalar devam etmektedir.

Yasal olarak Almanya’da dini cemaatlerin özel okul açmaları serbest olmasına rağmen şu ana kadar Müslümanları temsil eden bir teşkilat olmadığı için özel okul açılmamıştır. Ancak Berlin Eyaletinde olduğu gibi Müslümanları temsil eden teşkilatların önü açılmıştır. Önümüzdeki yıllarda bu konuda gelişmeler olması kaçınılmaz görünmektedir. Müslümanların temsilcilerinin belirlenmesi sonucunda özel Müslüman okulları gündeme gelecektir.

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE İSLAM DİN DERSİ ÖĞRETMENİ İHTİYACI

Batı Avrupa ülkelerinde İslam din dersleri ile ilgili yukarıdaki açıklamaları özetlersek şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır.

1. Avusturya, Belçika ve Hollanda’da ilk ve orta dereceli okullarda isteyen öğrenciler İslam din dersi okuyabiliyorlar.

⁴² Bu konuda Belçika Gent Üniversitesinde kurulan “Avrupa’da İslam Araştırmaları Merkezi” akademik çalışmalar yapmaktadır. Bu merkez yaptığı açıklamada Müslümanların okul ihtiyaçlarını dile getirmektedir. Bak: **C.I.E. Newsletter**, Gent, Gent Universiteit, Centrum voor Islam in Europa (CIE), vol.1 No.1, February 1999, s.4-9.

2. Almanya’da halen ana dili dersleri çerçevesinde İslam din bilgisi konuları öğretilmektedir.

3. Fransa, İsviçre, Danimarka, İsveç, Norveç’te anadili vb. dersler çerçevesinde İslam dini ile ilgili konular öğretilmektedir.

Bu ülkelerde İslam din dersi veya anadili çerçevesinde öğretilen derslerin öğretmenlerin durumunu da aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.

1. Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı, Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, İngiltere ve İsviçre’ye ana dili ve Türk Kültürü derslerini vermek üzere öğretmenler göndermektedir. 21.07.1999 tarihi itibarıyla yurtdışında toplam 1041 öğretmen görev yapmaktadır. Bakanlık rotasyon ilkesi ile her yıl yaklaşık 300 civarında öğretmeni yurtdışına göndermektedir.⁴³

2. Batı Avrupa ülkelerine gönderilen öğretmenlerin branşlarında belli bir kesinlik yoktur. Şimdiye kadar, başta sınıf öğretmeni olmak üzere birçok branştan öğretmen yurtdışına gönderilmiştir. Bunların içinde zaman zaman Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni de bulunmuş, ancak son yıllarda hiç gönderilmemiştir.

3. Almanya’da ana dili çerçevesinde öğretilen İslam Din Bilgisi derslerini veya konularını öğreten öğretmenlerin bir kısmı Türkiye’den giderken, bir kısmı da orada bulunan Müslüman Türklerden mahalli idareler tarafından görevlendirilmişlerdir. Bu iki grup öğretmen içerisinde dini yükseköğrenim görmüş olanlar azınlıktadır.

4. Avusturya ve Belçika’da devlet ve özel okullarda görev yapan İslam Din dersi öğretmenleri orada kalmış ve ülkenin dili ile ders verebilecekler arasından atanmışlardır. Bunlar Türk, Fas, Cezayir, Tunus vb. ülke kökenli öğretmenler olup bir kısmı ne dini yükseköğrenim görmüş ne de öğretmenlik formasyon dersleri okumuşlardır.

5. Hollanda ve İngiltere’de İslam okullarında İslam Din Dersi veren öğretmenler mahalli idareler tarafından görevlendirilmişlerdir. Hollanda’da yetişmiş din dersi öğretmeni ihtiyacı bulunmaktadır.

Bütün bunlar gösteriyor ki, tüm Batı Avrupa ülkelerinde şu anda İslam din dersini verecek öğretmen ihtiyacı gereği gibi karşılanamamaktadır. Bu ihtiyaç her gün artmakta ve ciddi olarak tedbirler almayı gerektirmektedir.

TÜRKİYE’DE BATI AVRUPA ÜLKELERİ İÇİN İSLAM DİN DERSİ ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

Türkiye’de din dersi öğretmenleri yetiştiren tek yükseköğretim kurumları ilahiyat fakülteleridir. İlahiyat fakültesi mezunları, Türkiye’de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile İmam-

⁴³ Coşkun, age., s.192.

Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmeni ve din görevlisi olarak görev yapmaktadırlar. Son düzenlemelere göre ilahiyat fakülteleri iki ayrı bölüme öğrenci almaktadırlar. Bu bölümlerden “İlahiyat Bölümü” mezunları din görevlisi, “İlköğretim Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü” mezunları da ilköğretim okullarında öğretmen olarak görev alabileceklerdir. Liselere Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olabilmek için “İlahiyat Bölümü” mezunları bir buçuk yıllık tezsiz yüksek lisans programına devam edeceklerdir.

Batı Avrupa ülkelerine İslam din dersi öğretmeni yetiştirmek için Türkiye’deki imkanları ve şartları düşündüğümüzde bağımsız fakülte veya bölümlerin açılması pek gerçekçi görülmemektedir. Bu konuda lise öğretmenlerinin yetiştirileceği yolla yurtdışı öğretmeni yetiştirilmesi daha uygun görülmektedir. Bunun için ilahiyat fakültelerine yurtdışı öğretmenliği ve din görevliliği için tezsiz yüksek lisans programlarının açılabilir.

Tezsiz yüksek lisans programına İlahiyat Bölümü mezunları veya geçici bir süre tüm İlahiyat Fakültesi mezunları alınabilir. Bu programların kontenjanları Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı ile işbirliği içinde yurtdışı ihtiyaçlarına göre belirlenebilir. İhtiyaç belirlemeyi veya öğrenci seçimini bu iki kurum yapabilir. Bunun için bu kurumlar, ihtiyaç sayılarını belirleyip adaylarını seçerler ve ilahiyat fakültelerine tezsiz yüksek lisans programına gönderebilirler.

İlahiyat fakültelerindeki yurtdışı öğretmenliği ve din görevlisi tezsiz yüksek lisans programında öğrenciler başta yabancı dil olmak üzere yurtdışı görevlerine hazırlanırlar. Bu programlarda, Batı Avrupa ülkelerinin sosyal, kültürel ve dini durumları hakkında dersler yer alır. Bunun yanında din görevlisi olacıklara bununla ilgili, öğretmen olacıklara Avrupa ülkelerinin eğitim sistemleri ve öğretim yöntemleri ile ilgili dersler de verilir.

Burada önemli bir sorun yabancı dil öğretimi sorunudur. Yukarıda açıklanan 1,5 yıllık programlarda yabancı dilde İslam din dersi verebilecek öğretmen yetiştirmek mümkün değildir. Bunun için uzun vadede Anadolu İmam-Hatip Lisesi mezunlarının buralara yönlendirilmesi bir çözüm olabilir. Zaten Anadolu İmam-Hatip Liselerinin açılış amaçları da yurtdışına din görevlisi yetiştirmektir.

Türkiye’de Batı Avrupa ülkelerine yönelik İslam Din Dersi öğretmeni yetiştirilmesinin bir diğer yolu da söz konusu ülkelerde yetişen Türk çocuklarının Türkiye’de öğrenim görmeleridir. Söz konusu ülkelerde liseyi bitiren bir Türk öğrenci genel ortalamanın üzerinde başarılı öğrenci kabul edilebilir. Bu öğrencilerin Türkiye’ye gelerek yükseköğrenimlerini yaptıktan sonra yaşadıkları ülkelere dönmeleri ve orada İslam din dersi öğretmeni veya din görevlisi olarak görev almaları önemlidir.

Şu anda ilahiyat fakültelerinde yurt dışından az sayıda öğrenci okumaktadır. Bu uygulama genişletilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Bunun için buraya gelen öğrencilere daha iyi ve rahat barınma şartları hazırlanmalıdır. Asıl yapılacak iş, bu ülkelerdeki öğrencilerimizi buraya getirebilmektir. Çünkü Batı Avrupa ülkelerinde yetişen öğrenciler, Türkiye'yi tanımamakta ve çoğunlukla olumsuz bir düşünceye sahip olmaktadır. Bunun bir sebebi de daha önce buraya okumak için gönderilen ya da bırakılan çocukların çoğunluğunun başarılı olarak geri dönmemeleridir. Halbuki bu öğrencilerin başarılı olmamalarının birçok sebebi vardır. O halde başta din görevlilerimiz ve öğretmenlerimiz olmak üzere yurtdışında görev yapan tüm personelimiz bu konuda velileri ve öğrencileri Türkiye'de ilahiyat fakültesinde okumaya teşvik etmelidir.

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE İSLAM DİN DERSİ ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME

Batı Avrupa ülkelerinde İslam Din dersi öğretmeni yetiştirme bakımından birisi özel okullar, diğeri devlet okullarında olmak üzere iki imkan bulunmaktadır. Bu konuda ilk akla gelen yol, özel okul açmadır. Söz konusu tüm ülkelerde, yasal olarak Müslümanların özel okul açmalarını kısıtlayıcı bir durum yoktur.

Şu anda Avusturya, Belçika, İngiltere, Hollanda'da ilk ve orta düzeyde açılmış Müslüman okulları bulunmaktadır. Ancak bu okullar din görevlisi yetiştirmek için değil genel öğretim vermek üzere açılmışlardır. Yükseköğretim düzeyinde tek okul Hollanda İslam Üniversitesidir.

Bu ülkelerde şu ana kadar açılmış olan özel Müslüman okullarının başarılı olmamalarının birçok sebebi vardır. Bunların bir kısmı Müslümanlardan kaynaklansa da bir kısmı o ülkelerin resmi makamlarının engellemelerinden kaynaklanmıştır. Ancak yukarıda ifade edildiği gibi artık hem Müslümanlar hem de söz konusu ülkelerin resmi makamları İslam din dersi ve din görevlisi yetiştirilmesi konusunda planlar yapmaya çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

Herkes bir şeyler yapılması gerektiğini söylemektedir. Yapılacak işlerden birisi de öğretmen yetiştirme. Bunun yollarından birisi olan özel okul açmadır. Özel okulları kim açacaktır? Bu ülkelerde özel paralı okul uygulaması pek yaygın olmadığı için özel sektörün okul açma şansı yok denecek kadar azdır. Bu sebeple özel okul açma imkanı dini grup, cemaat, dernek vb. kurumlara kalmaktadır. Bu konuda Alman resmi makamları çekimser görünmektedir. Fransa'da devlet yardımı almak zordur. Ancak Belçika, Hollanda, İsviçre, İsveç ve Avusturya'da özel okul açmak daha kolay görülmektedir.

Öncelikle Belçika, Hollanda ve Avusturya'da Türklerin din görevlisi ve din dersi öğretmeni yetiştirecek orta ve yükseköğretim kurumları açma imkanları bulunmaktadır. Şimdiye kadar özel okul açma işinde en çok eksik olan durumun Müslümanların yasalarla ilgili bilgi eksikleri olduğu söylenebilir de, yeni yetişen neslin bilgi eksikliğini aşabilecek durumuna geldikleri gözlenmektedir. Bu konuda, dağınmış olan dini grup ve cemaatlerin bazı konularda bir araya gelmelerinin yolları araştırılmalıdır. Zaten bu gruplar arasında eskiden olduğu gibi aşırı çekişmelerin azaldığı görülmektedir.

Batı Avrupa ülkelerinde İslam din dersi öğretmeni yetiştirmek için ülke resmi makamlarının da bazı çalışmaları bulunmaktadır. Fransa'da din eğitimi uygulamaları açısından farklı bir statüye sahip Strasbourg'da üniversiteye bağlı bir İslam ilahiyat fakültesi kurulması yönünde çalışmalar olduğunu duyuyoruz. Aynı şekilde Almanya'da da böyle bir çalışmaların yapıldığı söylenmektedir.

Söz konusu ülkelerde resmi kurumlar tarafından din eğitimi konusunda yapılan çalışmalar genelde hem Türk Hükümetleri hem de orada bulunan Türkler tarafından pek hoş karşılanmamaktadır. Ancak bazı ülkelerin resmi makamları, kendilerinin kontrol edemeyecekleri bir kurumlaşmaya yanaşmak istememektedir. Bu sebeple özel okullar yerine resmi eğitim kurumları açmayı düşünüyor olabilirler. Bu durumda, elbette Müslümanlar haklı olarak kendilerince benimsenmeyen kişi ya da kurumlar tarafından din dersi öğretmeni ve din görevlisi yetiştirmeye karşı çıkacaklardır. Devletler de kendi kontrollerini devam ettirmek isteyeceklerdir. O halde, olaya karşıdan karşı çıkmakla kalmak yerine olayların içine girerek yön vermeye çalışmak daha akıllıca bir yol olarak görülebilir.

SONUÇ

Batı Avrupa'da önceden işçi olarak giden gurbetçilerimiz artık Batı Avrupa Türkleri haline gelmişlerdir. Bu Türkler, diğer Müslümanlarla birlikte Avrupa ülkelerinde Müslüman azınlık durumuna gelmişlerdir. Bunun sonucu olarak Belçika, Avusturya ve Hollanda'da uzun süredir isteyen Müslüman öğrenciler İslam din dersi okumaktadırlar. Bu ülkelerde İslam din dersleri Türkçe değil ülkenin dili ile yapılmaktadır. Almanya'da daha önceleri Anadili vb. dersler içinde İslam dini ile ilgili bilgiler yer alırken bağımsız İslam din dersi uygulamasına geçilmek üzeredir. Almanya din derslerinin Almanca verilmesini istemektedir ve bu konuda çalışmalarını başlatmıştır. Bu ülkeler ve Fransa, İsviçre, Danimarka, İsveç vb. ülkelerde özel okullarda İslam din dersi verme imkanı vardır.

Batı Avrupa ülkelerinde okullarda İslam din dersi yerini alırken iki önemli sorun karşımıza çıkmaktadır, bunlar, İslam din derslerinin programlarının hazırlanması ve

öğretmenlerinin yetiştirilmesidir.⁴⁴ Bu tebliğde Batı Avrupa ülkelerine yönelik İslam din dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesi için teklifler üzerinde durulmuştur.

İslam din dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesi konusu Türkiye’de ve Avrupa’da öğretmen yetiştirme olarak ele alınmalıdır. Türkiye’de yetiştirilmesinin sebepleri açıktır. Ancak bu konuda inisiyatifi elden bırakmak istemeyen Türkiye gereğini yapmalıdır. Bu sebeple zaman kaybetmeden bu konuda somut adımlar atılmalı, Batı Avrupa ülkelerine yönelik İslam din dersi öğretmeni yetiştirilmesi için ilahiyat fakültelerinde tezsiz yüksek lisans programları açılmalıdır. Bu programlarda yabancı dil ve Avrupa ülkelerinin eğitim ve öğretimi ile ilgili dersler de yer almalıdır. Ayrıca, Batı Avrupa ülkelerinde liseyi bitirmiş Türk çocuklarının Türkiye’ye gelerek ilahiyat fakültelerinde okuduktan sonra tekrar geldikleri ülkelere geri dönmeleri uygulamasına ağırlık verilmelidir.

Batı Avrupa ülkelerinde İslam din dersi için öğretmen yetiştirilmek için genel olarak yasal açıdan imkan bulunmaktadır. Bu ülkelerde din görevlisi ve din dersi öğretmeni yetiştirilmesi çoğunlukla Kilise vb. dini kurumların açtıkları okul ve üniversitelerde gerçekleşmektedir. Bu yasal imkanlar çerçevesinde bu ülkelerde her seviyede özel okullar açmak mümkündür. O halde bu konuda elçiliklerin ve DİTİB benzeri gönüllü kuruluşların bu konuda çalışmaya başlamaları gerekir. Söz konusu ülkelerde özel okul açmak, ekonomik açıdan daha çok teşkilatlanma, öğretim üyesi bulma bakımından oldukça zordur ancak imkansız da değildir. Bu sebeple önce bu konu tartışmaya açılmalı ve konuyla ilgili çalışmalar başlamalıdır.

KAYNAKLAR

Arabacı, Fazlı, “Avrupa (Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika)’da Din Öğretimi”, **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi**, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999.

Arslan, Mehmet, “Almanya’da Türkçe ve Türk Kültürü Derslerinde Edinilen İzlenimler”, **Türkiye ve Almanya’da İslam Din Dersi Tartışmaları**, (29 Aralık 1999’da

⁴⁴ İslam din derslerinin programlarının hazırlanması ile ilgili bak: Mehmet Zeki Aydın, 29 Eylül 1999’da Gent Üniversitesinde düzenlenen Uluslararası Sempozyumda sunulan “Belçika’da İslam Din Derslerinin Programlarının Hazırlanması” başlıklı tebliğ; Mehmet Zeki Aydın, “İslam Din Dersi Programının Hazırlanması”, **Türkiye ve Almanya’da İslam Din Dersi Tartışmaları**, (29 Aralık 1999’da Cumhuriyet Üniversitesi’nde yapılan sempozyum tebliğleri), Ankara, KAV yay., 2000, s.105-122.

Cumhuriyet Üniversitesi'nde yapılan sempozyum tebliğleri), Ankara, KAV yay., 2000, s. 72-78.

Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, **Almanya'da Temel Eğitimdeki Türk Çocuklarının Din Eğitimi**, Ank, TDV yay., 1993.

Aydın, Mehmet Zeki, "İslam Din Dersi Programının Hazırlanması", **Türkiye ve Almanya'da İslam Din Dersi Tartışmaları**, (29 Aralık 1999'da Cumhuriyet Üniversitesi'nde yapılan sempozyum tebliğleri), Ankara, KAV yay., 2000, s. 105-122.

Aydın, Mehmet Zeki 29 Eylül 1999'da Gent Üniversitesinde düzenlenen Uluslararası Sempozyumda sunulan "Belçika'da İslam Din Derslerinin Programlarının Hazırlanması" adlı tebliğ.

Aydın, Mehmet Zeki, "Belçika'da İlk ve Orta Öğretimde Din ve Ahlak Öğretimi", **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, Sayı:3, 1999, s. 101-148.

Bastenier, A. et F. Dassetto, **Enseignants et Enseignement de l'İslam au Sein de l'Ecole Officielle en Belgique**, Editeur CIACO, Louvain-La Neuve, 1978.

Başkurt, İrfan, **Federal Almanya'da Din Eğitimi**, İstanbul, İFAV Yay., 1995.

Bolay, S.Hayri ve Mümtazer Türköne, **Din Eğitimi Raporu**, Ank., TDV yay., 1995.

C.I.E. Newsletter, Gent, Gent Universiteit, Centrum voor Islam in Europa (CIE), vol.1 No.1, February 1999, s. 4-8.

Coşkun, Hasan, **Öğretim Teknolojileri Açısından Yurtdışı Öğretmenliği**, Ankara, KAV Yay., 2000.

Çakmaköğlu, Ahmet, **Belçika'da Yaygın ve Örgün Din Eğitimi Hakkında Kısa Bilgi ve Buradaki Türklerin Din Eğitiminin Mevcut Durumu**, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi basılmamış bitirme tezi, İzmir, 1987.

D'Hellencourt, Bernard "Les Vicissitudes d'une 'Secularisations Chretienne' au Royaume Uni", Jean Bauberot, **Religions et Laicite dans l'Europe des Douze**, Paris, ed.. Syros,1994.

Gudrun Sräga, "Almanya'da İslam Din Dersleri Konusundaki Tartışmalar", **Türkiye ve Almanya'da İslam Din dersi Tartışmaları**, Ankara, Konrade Adenauer Vakfı ve C.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayını, 2000.

İsmailefendioğlu, M. Besim, **Hollanda'da Din Eğitimi**, İstanbul, M.Ü. S.B.E. yayımlanmamış doktora tezi, 1996.

Kavas, Ahmet, "Örgün Din Öğretiminde Fransa Örneği (Katolik Okullar)", **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, Ankara, A.Ü. İ.F. ve TÖMER Yay., 1997, s.198-221.

Kayadibi, Fahri, “Fransa, İsviçre ve Benellux Ülkelerinde Vatandaşlarımızın Din Eğitimi ve Öğretimi”, **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi**, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 1999, s.

M.E.B. Yükseköğretim, Yurtdışı Eğitimi ve Dışilişkiler Genel Müdürlüğü, **Danimarka Eğitim Sistemi**, Ank., 1991.

Ministère de l’Education de la Recherche et de la Formation (Belgique), **Annuaire Statistique 1993-1994**, Bruxelles, 1995.

Monique Renaerts, “L’Islam Institutionnel et les Normes Lies a’ l’Expression du Culte”, **Guide de la Personne Etrangère Suppl. 7**, Chapitre 10 Religion, Bruxelles, 1997.

Ouedraogo, Jean-Martin, “Eglises et Etat en Allemagne: La Difficile Laicisation d’une Societe Secularisee”, **Religions et Laicite dans l’Europe Des Douze**, Paris, ed.. Syros,1994.

Rudge, John, “İngiliz Din Eğitiminde Kişilik Gelişimi ve Dini Topluluklar”, ”, **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, Ankara, A.Ü. İ.F. ve TÖMER Yay., 1997, s. 89-101.

Shepherd, John, “İngiliz Eğitiminin Kişilik Gelişimine Katkısı”, **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, Ankara, A.Ü. İ.F. ve TÖMER Yay., 1997, s. 77-88.

Mustafa Tavukçuoğlu, “Avusturya Okullarında İslam Din Dersleri”, **S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı:8, Konya, 1998, s.69-85.

Tavukçuoğlu, Mustafa, “Avusturya İslam Diyanet Teşkilatı Din Dersi Öğretmenleri ve Din Görevlileri”, **Diyanet İlmi Dergi**,cilt:30, sayı:1, Ankara, 1994, 65-86.

Tavukçuoğlu, Mustafa, “Belçika’da Eğitim ve Din”, **Diyanet İlmi Dergi**, c.33, sayı:1, Ankara, 1997, s.83-106.

Tavukçuoğlu, Mustafa, “Belçika’da İslam Din Eğitimine Genel Bir Bakış”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3, İstanbul, 1996, s.207-224.

Tüfekçi, Metin, “Milli Eğitim Bakanlığı’nca Federal Almanya’da Okutulan Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinin Türkçe Ve Türk Kültürü Derslerine Entegrasyonu”, **Türkiye Ve Almanya’da İslam Din Dersi Tartışmaları**, Ankara, 2000.

Ugurlu, Semsettin, **L’enseignement Religieux et les Problèmes des Enseignants de Religion Islamique En Belgique**, Université de Mons-Hainaut, Faculté des Sciences Psycho-Pedagogique’ de hazırlanan mezuniyet sonrası öğretim için hazırlanmış basılmamış tez, Mons, 1996.

Xavier, Jacob, “Fransa’da Din Öğretiminin Yöntemleri”, **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, Ankara, A.Ü. İ.F. ve TÖMER Yay., 1997, s.113-133.

EKLER

TABLO:1

AVRUPA'DA

~~GURBETÇİ GEÇİCİ İŞÇİ~~

YOK

BATI AVRUPA TÜRKLERİ

VAR

İHTİYAÇLAR

DİN GÖREVLİSİ

DİN DERSİ ÖĞRETMENİ

~~GEÇİCİ ÇÖZÜM~~

YOK

KALICI ÇÖZÜM

TABLO:2

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE İSLAM DİN DERSLERİNİN DURUMU

ÜLKE	BAĞIMSIZ İSLAM DİN DERSİ	ANADİL DERSLERİNDE İSLAMİ BİLGİLER	DERSİN DİLİ	ÖĞRETMEN
AVUSTURYA	X		ALMANYA	MAHALLEN
BELÇİKA	X		FRANSIZCA FLAMANCA	MAHALLEN
HOLLANDA	X		HOLLANDACA	MAHALLEN
ALMANYA	X	X	TÜRKÇE ALMANCA	MAHALLEN VE TÜRKİYE'DEN
DANİMARKA		X	TÜRKÇE	TÜRKİYE'DEN
FRANSA		X	TÜRKÇE	TÜRKİYE'DEN
İSVEÇ		X	TÜRKÇE	TÜRKİYE'DEN
İSVİÇRE		X	TÜRKÇE	TÜRKİYE'DEN
NORVEÇ		X	TÜRKÇE	TÜRKİYE'DEN

TABLO:3

BATI AVRUPA ÜLKELERİNDE OKUL AÇMA İMKANLARI

<i>ÜLKE</i>	<i>ÖZEL OKUL</i>	<i>DEVLET YARDIMI</i>	<i>DEVLET OKULU</i>
ALMANYA	X	X	X
AVUSTURYA	X	X	X
BELÇİKA	X	X	
FRANSA	X		X
HOLLANDA	X	X	X

**TÜRKİYE’DE BATI AVRUPA ÜLKELERİNE YÖNELİK
DİN GÖREVLİSİ VE DİN DERSİ ÖĞRETMENİ YETİŞTİRME
İMKANLARI**

1. İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMLARI
2. ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE’DEKİ İLAHİYAT
FAKÜLTELERİNDE OKUYUP GERİ DÖNMELERİ
3. ANADOLU İMAM – HATİP LİSELERİ